

РОЗВИТОК ФІЛОСОФСЬКОЇ НАУКИ В УНІВЕРСИТЕТАХ ЄВРОПИ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

THE DEVELOPMENT OF PHILOSOPHICAL SCIENCE IN EUROPEAN UNIVERSITIES: RETROSPECTIVE ANALYSIS

Стаття присвячена дослідженню особливостей вищої освіти європейських країн. Показано еволюцію університетської освіти у країнах Європи. Автор зупиняється на характеристичних умовах, за яких розвивалась європейська освіта. Зазначається вплив на проблематику освітніх курсів наукових ідей Стародавньої Греції і Риму. Акцентується увага на особливостях виникнення перших університетів у Європі: Італії (перша хвиля), Англії, Франції, Іспанії та Німеччини (друга хвиля), країнах Центральної Європи (третя хвиля) та специфіці викладання у них філософських дисциплін.

Характеризуються особливості запровадження перших наукових ступенів, зокрема у Болонському університеті. Розглядається сутність ліценціату в університетах Оксфорду та Гейдельбергу. Автор характеризує особливості виникнення у середньовічних університетах Європи (XV–XVI ст.), зокрема у Оксфордському університеті, вченого звання «професор».

Розкривається еволюція та проблематика навчальних програм університетів у середні віки. Зосереджена на увазі на проблематиці філософських курсів університетів. Розглянуто особливості авторських курсів з філософських дисциплін в університетах Швейцарії (університет Люцерна), Німеччини (Берлінський університет імені Гумбольдта) і Франції (Паризький університет).

Автор визначає особливості навчальних курсів з філософських наук у Берлінському університеті імені Гумбольдта (Німеччина). Конкретизовано особливості навчальних програм університету Люцерна (Швейцарія). Зазначається, що на гуманітарному факультеті цього університету викладаються авторські курси з філософських наук, що включають у себе низку навчальних дисциплін, зокрема з філософії, логіки, соціології, етнології, релігієзнавства, політології, естетики.

Зосереджується увага на еволюції освітніх програм Паризького університету (Франція). Автор зупиняється на сутності «учених суперечок» під час так званих «диспутацій», своєрідних вправ із красномовності при вивченні філософських дисциплін. Аналізуються особливості авторських курсів з філософських наук (філософії, логіки, соціології, релігієзнавства, естетики, психології, метафізики, епістемології).

Ключові слова: антропоцентризм, диспутації, інтернаціоналізація освіти, ліценціат, логіка, метафізика, професор, теологія, університет, філософія.

The article is devoted to the study of the peculiarities of higher education in European countries. The evolution of university education in European countries is shown. The author dwells on the characteristics of the conditions under which European education developed. The influence of the scientific ideas of Ancient Greece and Rome on the problems of educational courses is noted. Attention is focused on the peculiarities of the emergence of the first universities in Europe: Italy (the first wave), England, France, Spain and Germany (the second wave), the countries of Central Europe (the third wave) and the specifics of teaching philosophical disciplines in them.

The peculiarities of the introduction of the first scientific degrees, in particular at the University of Bologna, are characterized. The essence of the licentiate at the universities of Oxford and Heidelberg is considered. The author characterizes the peculiarities of the emergence of the scientific title "professor" in the medieval universities of Europe (XV–XVI centuries), in particular at Oxford University.

The evolution and problems of university curricula in the Middle Ages are revealed. Focused attention on the problems of philosophy courses at universities. The features of author's courses in philosophical disciplines at the universities of Switzerland (University of Lucerne), Germany (Humboldt University of Berlin) and France (University of Paris) are considered.

The author defines the peculiarities of educational courses in philosophical sciences at the Humboldt University of Berlin (Germany). Specific features of the study programs of the University of Lucerne (Switzerland) are specified. It is noted that author courses in philosophical sciences are taught at the humanities faculty of this university, which include a number of educational disciplines, in particular, philosophy, logic, sociology, ethnology, religious studies, political science, aesthetics.

The focus is on the evolution of educational programs at the University of Paris (France). The author dwells on the essence of "scholarly disputes" during the so-called "disputations", peculiar exercises in eloquence in the study of philosophical disciplines. The peculiarities of author's courses in philosophical sciences (philosophy, logic, sociology, religious studies, aesthetics, psychology, metaphysics, epistemology) are analyzed.

Key words: anthropocentrism, debates, internationalization of education, licentiate, logic, metaphysics, professor, theology, university, philosophy.

УДК 37.014.018(430)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/60.18>

Геращенко Т.Г.,
канд. філософ. наук,
доцент кафедри гуманітарних
дисциплін
Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх
справ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема поступового входження вітчизняної освітньої системи до Європейського простору активно дискутується у наукових і освітніх колах України. Недостатній рівень експорту освітніх послуг, повільні темпи розвитку міжнародних освітніх програм ускладнюють ефективну інтеграцію

вітчизняної науки до загальноєвропейського середовища. Тому, питання фундаментальних досліджень провідних освітньо-наукових практик набувають все більшої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості становлення університетів у Європі досліджували Б. Год, В. Горський, Г. Липатникова,

Н. Назаренко, Н. Суворова, О. Сушик, І. Цебрій та інші. Питання інтернаціоналізації університетської освіти, еволюцію інституту присудження вчених ступенів в університетах Західної Європи розкрито у роботах українських дослідників О. Журавльової, В. Солощенко, В. Яблонського, А. Якушева та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, вважаємо, що недостатньо дослідженими є специфіка авторських курсів із філософських дисциплін, їхні зв'язки з теологічними та іншими предметами.

Мета статті. Розкрити особливості зародження науки у середньовічних університетах Західної Європи, специфіку авторських курсів з філософських дисциплін в університетах Швейцарії, Німеччини і Франції.

Виклад основного матеріалу. На європейську науку неабиякий вплив мала наука і культура Стародавньої Греції та Стародавнього Риму. Саме в античності зародились освітні ідеї, які у подальшому поступово урізноманітнювалися, ускладнювалися, оновлювалися, відповідаючи вимогам часу. У подальшому вони стали фундаментом аксіологічних підходів філософських і культурологічних учень.

У Середньовіччі виникають перші європейські університети. Вчений О. Сушик стверджує, що «середньовічні університети з'явилися у відповідь на потребу суспільства в освіті, сформувалися завдяки змінам в умовах життя і пробудження думки в Європі» [5, с. 40]. Університетом («universitas») називалося будь-яке товариство, а дефініція «studentes» застосовувалась по відношенню і до студентів, і до викладачів. Згодом вчені стали використовувати терміни «universitas studii», «universitas magistrorum et scholarium», «universitas studentium» по відношенню до себе. Дослідник С. Бибик стверджує, що в енциклопедичних словниках університетом (від. лат. universitas – «цілісність», «сукупність») стали називати найстаріший і головний тип європейського вищого навчального закладу [1]. Університет систематизував уже відомі вчення і продукував нові знання досить високої якості. Викладання дисциплін у XII–XIII столітті відбувалось латиною. У середньовічній Європі в університетах наукове знання активно розвивалось і поширювалось.

Виникнення університетів у країнах Європи (XII–XVI століття), визначалось чотирма хвилями. На думку В. Горського, перша прокотилася містами Італії (перша хвиля), потім Англії, Франції, Іспанії та Німеччини (друга хвиля), а також країнами Центральної Європи (третья хвиля) [3, с. 5]. В цей період виникають найстаріші європейськими університети: Болонський (1088 рік), Оксфордський (1168 рік), Кембриджський (1209 рік). Саламанський (1277 рік). Тоді ж виникають перші моделі

університетської освіти. Пізніше, у XIV–XV столітті виникають такі університети: Краківський (1364 рік), Віденський (1365 рік), Гейдельберзький (1386 рік), Кельнський (1388 рік), Віденський і Женевський (1365 рік), Лейпцизький (1409 рік), Базельський (1460 р.) та інші. У 1500 році в Європі працювало більш ніж 80 вищих навчальних закладів [4].

У середні віки були засновані перші наукові ступені. Їх присудження вчені пов'язують із виникненням Болонського університету. Перший науковий ступінь доктора наук (від лат. docere – «вчити», «навчати») з'явився у Болонії в 1130 році. Існувало два його розгалуження: знавець цивільного права (від. лат. doctor legum) та знавець церковного права (від. лат. doctor canonum).

В цей період в Австрії, Бельгії, Іспанії, Португалії, Фінляндії, Швеції з'являється ступінь ліценціата (від. лат. licentiatum – «той, хто допущений, хто має право»). Такого статусу набули особи, які подали до захисту письмову роботу (дисертацію) і отримали дозвіл на читання лекцій. Деякі особливості інститут ліценціата мав в університетах Оксфорда та Гейдельбергу. У навчальних закладах протягом року обов'язково здобувався і вищий науковий ступінь.

Наприкінці XVI століття у Оксфордському університеті з'являється вчене звання професор (від. лат. profitor – «знавець»), «публічно визнаний учителем»). У середньовічних університетах Європи (XV–XVI ст.) професорами стали називати викладачів, магістрів та докторів. У процесі еволюції університетської освіти в Європі утворилася уніфікована система наукових ступенів та звань.

Структуру університетської освіти тих часів можна представити таким чином: молодші курси – вивчення філософських наук, старші курси – юридичні, медичні, економічні дисципліни. У змісті філософських курсів переважають антропологічні ідеї. Український науковець Б. Год стверджує, що «мислителі й педагоги епохи європейського Відродження переосмислили доктрину релігійного антропоцентризму, виокремивши самоцінність земного існування, велич і гідність особистості, яка здатна піднятися до рівня свого творця» [2].

Європейські навчальні заклади, які виникли ще й середні віки, нині перетворились на університети класичного типу. У навчальних програмах таких навчальних закладах значне місце займають філософські дисципліни. Навчальні програми курсів пройшли тривалу еволюцію і нині орієнтовані на проблеми сьогодення. Яскравим підтвердженням цьому є університет Люцерна (Швейцарія).

Університет Люцерна веде своє існування з 1547 року. Тоді, у навчальних курсах переважало богослов'я. З того часу навчальні програми зазнали суттєвих змін. У 1993 році було відкрито факультет гуманітарних наук, а у 2001 – факультет права.

Протягом останніх двадцяти років він досить активно розвивався і став провідним у сфері наукових досліджень в Центральній Швейцарії. На основі аналізу офіційного сайту університету Люцерна (Швейцарія) було складено таблицю 1 «Навчальні курси з філософських наук: гуманітарний факультет» [9].

З таблиці 1 стає зрозумілим, що на гуманітарному факультеті університету Люцерна (Швейцарія) викладаються авторські курси з філософських наук, що включають у себе низку навчальних дисциплін, зокрема з філософії, логіки, соціології, етнології, релігієзнавства, політології, естетики тощо.

Варто зазначити, що університетська освіта була нерозривно пов'язана з науковими дослідженнями. На думку відомого німецького філософа-гуманіста В. Гумбольдта, головна місія університету полягає у навчанні студента засобом дослідження, вдосконалення у конкретній науковій галузі знань упродовж життя, академічна свобода у навчанні і дослідженні. Навчальні заклади повинні мати повну автономію і поєднувати «об'єктивну науку і суб'єктивне знання», при цьому, наука є пріоритетом [7]. За ініціативи В. Гумбольдта у 1809 році було засновано Берлінський університет, який є найстаршим із чотирьох університетів Берліну.

На основі аналізу офіційного сайту Берлінського університету імені Гумбольдта (Німеччина) було складено таблицю 2 «Навчальні курси з філософських наук у Берлінському університеті імені Гумбольдта» [8].

З таблиці 2 стає очевидним, що у Берлінському університеті імені Гумбольдта (Німеччина) викладаються авторські курси з філософських наук, що включають у себе низку навчальних дисциплін,

зокрема з філософії, логіки, соціології, релігієзнавства, політології, естетики, біології, анатомії, психології, фізики тощо.

Паризький університет було засновано у середині XII століття, він є одним із найстаріших у світі. Так, наприкінці XIII століття в університеті було чотири факультети (декретний, або канонічного права, медичний, теологічний і артистичний). Алгоритм переходу на інший курс включав засвоєння граматики, логіки, математики, фізики і етики. Варто зазначити, що логіка, як одна із філософських дисциплін, була переважана окремими положеннями, розрізненими фактами. При цьому, послідовність в комплексності була відсутня. Студенти повинні були застосовувати логічні терміни впродовж «ученої суперечки» під час так званих «диспутацій», своєрідних вправ із красномовності. Українські дослідниці Цебрій І. та Назаренко Н. стверджують, що «нерідко диспутації виливалися в безплідне теоретизування, або навіть у вишукано-цинічне богохульство» [6, с. 46].

На факультеті мистецтв Паризького університету з 1255 року почали фундаментально вивчати основні праці Аристотеля. До цього часу, існувала заборона на лекції, де тлумачились фізичні і метафізичні праці грецького філософа. Студентам також пропонувались до вивчення основи античної філософії. З 1260 року вчення Аристотеля стали вважати втіленням філософської мудрості. Студентам викладався також курс діалектики. Особливістю філософії XIII століття є те, що викладачами філософських дисциплін були здебільшого члени чернецьких орденів.

На основі аналізу офіційного сайту Паризького університету (Франція) було складено таблицю 3 «Навчальні курси з філософських наук у Паризькому університеті» [10].

Таблиця 1

Навчальні курси з філософських наук: гуманітарний факультет [9]

Назва авторського навчального курсу	Перелік навчальних дисциплін	Викладач навчальної дисципліни
„Розрив між містом і селом: «Розрив» між центром і периферією та його політичні наслідки» / „Der Stadt-Land-Graben: Die 'Kluft' zwischen Zentrum und Peripherie und ihre politischen Konsequenzen» /	Політологія, соціологія, демографія	проф., доктор Йохім Блаттер / Prof. Dr. Joachim Blatter; проф., доктор Мартін Хартманн / Prof. Dr. Martin Hartmann / проф., доктор Йонаннес Шульц / Dr. des. Johannes Schulz
«Теоретична філософія: філософія мови, філософія духа, філософія пізнання» / «Theoretischen Philosophie: Sprachphilosophie, Philosophie des Geistes, Erkenntnistheorie»	Філософія, феноменологія, естетика, філософія пізнання	проф. доктор Інґрід Вендрель Ферран / Prof. Dr. Ingrid Vendrell Ferran
«Практична філософія: філософія моралі, філософія політики, соціальна філософія» / «Praktischen Philosophie: Moralphilosophie, Politische Philosophie, Sozialphilosophie»	Філософія, політологія, соціологія	проф. доктор Дітер Томе / Prof. Dr. Dieter Thomä
«Історія філософії» / «Der Geschichte der Philosophie»	Філософія	Проф. доктор Надія Мазоуз / Prof. Dr. Nadia Mazouz

Навчальні курси з філософських наук у Берлінському університеті імені Гумбольдта [8]

Назва авторського навчального курсу	Перелік навчальних дисциплін	Викладач навчальної дисципліни
«Філософія античності та наука пізнання» / «Antike Philosophie und Wissensgeschichte»	Філософія, соціологія, демографія, історія, релігієзнавство	Професор Бере / Prof. Beere
«Історія аналітичної філософії» / «Geschichte der analytischen Philosophie»	Філософія, історія, логіка, релігієзнавство	Професор Біней / Prof. Beaney
«Класична німецька філософія» / «Klassische Deutsche Philosophie»	Філософія, історія, релігієзнавство	Професор Розефельдт / Prof. Rosefeldt
«Логіка і філософія мови» / «Logik und Sprachphilosophie»	Філософія, історія, соціологія	Професор Нібердаль / Prof. Niebergall
«Філософія від античності і до сучасності» / «Philosophie der Antike und Gegenwart»	Філософія, соціологія, демографія, історія, релігієзнавство	Професор Вільбердінг / Prof. Wilberding
«Філософія духу» / «Philosophie des Geistes»	Філософія, логіка, соціологія	Професор Пауен / Prof. Pauen
«Філософська антропологія» / «Philosophische Anthropologie»	Філософія, логіка, соціологія, історія	Професор Кайль / Prof. Keil
«Практична філософія і дидактика» / «Praktische Philosophie und Didaktik»	Філософія, логіка, соціологія	Професор Меєр / Prof. Meyer
«Практична філософія і етика» / «Praktische Philosophie, Ethik»	Філософія, логіка, соціологія, етика	Професор Шмідт / Prof. Schmidt
«Практична філософія і соціальна філософія» / «Praktische Philosophie und Sozialphilosophie»	Філософія, соціологія, демографія, історія	Професор Яєррі / Prof. Jaeggi
«Теоретична філософія, історія філософії» / «Theoretische Philosophie, Philosophiegeschichte»	Філософія, соціологія, логіка, історія	Професор Перлер / Prof. Perler
«Античність: розвиток наукової думки» / «Wissenschaftsgeschichte der Antike»	Філософія, логіка, історія, релігієзнавство	Професор Грасхофф / Prof. Graßhoff
«Філософія науки і філософія природи» / «Wissenschaftstheorie und Naturphilosophie»	Філософія, історія, біологія, анатомія	Професор О. Мюллер / Prof. O. Müller
«Філософія фемінізму» / «Feministische Philosophie»	Філософія, історія, біологія, анатомія, психологія	Професор М. Мюллер / Prof. M. Müller
«Теоретична філософія, метафізика» / «Theoretische Philosophie, Metaphysik»	Філософія, історія, біологія, фізика	Професор А. Лоец / Prof. A. Loets

Таблиця 3

Навчальні курси з філософських наук у Паризькому університеті [10]

Назва авторського навчального курсу	Перелік навчальних дисциплін	Викладач навчальної дисципліни
«Практична філософія, етика» / «Practical Philosophy, ethics»	Філософія, етика	Професор, доктор Т. Шліхт / Prof. Dr. T. Schlicht
«Теоретична філософія: логіка, мова та метафізика; епістемологія, дії та методи в філософії та науці; розум та пізнання» / «Theoretical philosophy Logic, Language, and Metaphysics; Epistemology, Action, and Methods in Philosophy and Science; Mind and Cognition»	Філософія, метафізика, соціологія, логіка, епістемологія, психологія, релігієзнавство	Професор, доктор Ф. Штайнкрюгер / Prof. Dr.P. Steinkrüger

З таблиці 3 стає очевидним, що у Паризькому університеті (Франція) викладаються авторські курси з філософських наук, що включають у себе низку навчальних дисциплін, зокрема з філософії, логіки, соціології, релігієзнавства, естетики, психології, метафізики, епістемології тощо.

Висновки. Ретроспективний аналіз наукових джерел щодо розвитку філософської науки в університетах Європи дозволяє стверджувати, що

у період Середньовіччя у Європі з'явилися перші університети, дефініція яких тлумачилась як будь-яке товариство.

Доведено, що саме у цей час, у період Середньовіччя зародилась європейська наука, яка потерпала від теологічного нашарування. Крім цього, активно розвивались освіта і наука, які доповнювали одна одну і спонукали учасників освітнього процесу до наукових досліджень

і самовдосконалення. Наголосимо, що наукові здобутки філософів античності, зокрема Аристотеля, вплинули на проблематику філософських авторських курсів. Згодом філософські дослідження були зосереджені на антропологічній проблематиці і поступово звільнились від теологічного впливу.

Особливістю навчальних програм сучасних європейських університетів є їх гуманітаризація. Серед основних дисциплін переважають предмети філософського спрямування. У філософських курсах акцентується увага на онтологічних, епістемологічних питаннях і антропологічній проблематиці.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бирик С.П., Ермоленко С.Я., Сютя Г.М. Словник іншомовних слів. Тлумачення, словотворення та слововживання: близько 35 000 слів і словосполучень. Харків : Фоліо. 2006. 623 с.
2. Год Б.В. Виховання в епоху європейського Відродження (середина XIV – початок XVII століття) : монографія. Полтава : АСМІ, 2004. 464 с.
3. Горський В. Ідея університету: неочевидні очевидці. *Часопис «Дух і літера»*. 2002. № 3. С.4–18.
4. Солощенко В.М. Інтернаціоналізація університетської освіти: досвід німецькомовних країн : монографія. Суми : Університетська освіта, 2012. 212 с.
5. Сушик О. Витоки європейської системи освіти: перші університети. *Наукові записки*. Серія: педагогіка. 2017. № 2. С. 40. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/8285/1/Sushyk.pdf>
6. Цебрій І.В., Назаренко Н.В. Духовне життя країн Західної Європи в епоху Середньовіччя та раннього Просвітництва : монографія. Старобільск – Полтава, 2021. 180 с.
7. Порівняльний аналіз моделей університетської освіти В. Гумбольдта і Дж. Ньюмена. *Knigi.Studio*. URL: <https://knigi.studio/filosofiya-obrazovaniya/porivnyalniy-analiz-modeley-universitetskoji-126966.html>
8. Humboldt-Universität zu Berlin. URL: <https://www.hu-berlin.de/en>
9. Universität Luzern. URL: <https://www.unilu.ch>
10. Université Paris Cité. URL: <https://u-paris.fr/en/>